

PERCEPTION OF HIGH SCHOOL ADOLESCENTS IDENTITY: ANKARA ERYAMAN HIGH SCHOOL TRAINING

LİSELİ ERGENLERİN YARATICI DRAMA YÖNTEMİYLE KİMLİK
ALGISININ ANALİZİ: ANKARA ERYAMAN LİSESİ ÖZELİNDE ¹

Assiye AKA²

Abstract

The subject of this study was to analyze the perceptions of those high school adolescent identity and to create awareness about other identities. The study had two objectives are interrelated. The first is to analyze the perception of high school adolescents' identity and they are to be able to raise awareness about different identities with their own identities. The second objective is to develop solutions to live with differences over prospects. The study method was used in creative drama. Data collection techniques as reflective journals, student products, self-assessment form, participation and participant observation techniques were used together. The study was conducted in Ankara Eryaman High School attached to the Ministry of Education in Sincan district. A total of 20 high school is located in the zone 16-18 years studying in the eleventh grade adolescents in the study group were preferred. The main findings of the study are as follows: Adolescents ID describe mostly based on individual specifications. According to them the formation of identity mostly takes individual plane. Have physical disabilities, to have negative physical property and racial marginalization umeda / exclusion has been determined as effective factors. Have physical disabilities, to have negative physical property alienation and racial factors it has been determined as effective. Also working life in the public sphere Umeda marginalization / exclusion, while the gender discrimination emerged as the decisive factor as less decisive factor in marginalization that has emerged with physical disabilities. This working group them gain awareness, to respect each other, be observed that quite a positive contribution to adapt.

Keywords: High school, adolescent, identity, difference, exclusion, drama.

Özet

Bu çalışmanın konusu liseli ergenlerin kimlik algılarını analiz etmek ve öteki kimlikler hakkında duyarlılık kazandırabilmektir. Çalışmanın birbiriyle ilintili iki amacı vardır. Birincisi liseli ergenlerin kimlik algısını analiz etmek ve onlar da kendi kimlikleri ile farklı kimlikler konusunda farkındalık yaratabilmektir. İkinci amacı ise farklılıklarla birlikte yaşama ihtimalleri üzerinden çözüm önerileri geliştirebilmektir. Çalışmanın yönteminde yaratıcı drama kullanılmıştır. Veri toplama teknikleri olarak yansıtıcı günlükler, öğrenci ürünleri, öz değerlendirme formu, katılımlı ve katılımsız gözlem teknikleri bir arada kullanılmıştır. Çalışma Ankara İli Etimesgut İlçesi'nde MEB'e bağlı Eryaman Lisesi'nde yapılmıştır. Çalışma grubu olarak da onbirinci sınıfta öğrenim gören 16-18 yaş diliminde bulunun toplam yirmi liseli ergen tercih edilmiştir. Çalışmanın en temel bulguları şu şekildedir: Liseli ergenler kimliği çoğunlukla bireysel özelliklere göre tanımlamaktadırlar. Onlara göre kimliğin oluşumu çoğunlukla bireysel düzlemde (Kavgacı, durgun, fiziksel görünüş, fiziksel engelli olma hali, giyim tarzı vb.) gerçekleşmektedir. Fiziksel engelli olma, negatif fiziksel özelliğe sahip olma ve ırk farklılığı (siyahlık) ötekileştirmede/dışlamada etkili faktörler olarak saptanmıştır. Ayrıca kamusal alanda çalışma yaşamında ötekileştirmede/dışlamada cinsiyet ayrımcılığı belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmış iken fiziksel engelli olma ötekileştirmede daha az belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışma onlara grup bilinci kazandırma/birbirine saygılı olma/uyum sağlama konusunda oldukça olumlu katkılar yaptığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liseli ergen, kimlik, farklılık, dışlama, yaratıcı drama.

¹ Bu çalışma, "Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde RESSCONGRESS tarafından düzenlenen I. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir"

² Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, B.İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü, Çanakkale, Türkiye, akaasiye@comu.edu.tr

GİRİŞ

Kimlik sorunsalının temelde yetişkine ait bir sorun olduğunun farkında olunmasıyla birlikte yetişkinliğin bir ön safhası olan ergenlerde de bu sorunun önemi tartışılmazdır. Steinberg'egöre ergenlik dönemi ortalama 10-18 yaş arasındadır ve erken, orta ve ileri ergenlik olmak üzere üç alt evreden oluşmaktadır (Atak, 2011: 164). Arnett, Cote, Schwartz ve Kroger gibi bazı insanları kimlik konusunda yapılacak çalışmaların ergenlikte değil, beliren yetişkinlik döneminde yapılması gerektiğini öne sürmektedirler (Atak, 2011: 208). Aka (2012) da kimlikle ilgili yaptığı diğer uygulamalı çalışmalarda yaş değişkeninin önemli olduğunu saptamıştır. Kimlik pek çok disiplinin araştırma konusu olmasıyla birlikte çalışmada sosyolojik bir perspektifle kimlik konusu incelenmiştir. Her disiplin konumlandığı duruma göre kimlik tanımı yapmış olsa bile kısaca "kim" olduğumuz sorusunun cevabı olarak bu kavramı tanımlamak mümkündür. Örneğin Castells'e (2006: 1) göre kimlik, insanların anlam ve tecrübe kaynağı; Calhon'a (1994: 9-10) göre ise kimlik, ismi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürleri bilmiyoruz... kendini bilmek -ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır- ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz. Dobry'e (1986: 159) göre kimlik insanın bireyselliğine, kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duygu ve fikirlerine atıf yapılarak kullanılmasıdır. Bireylerin karşılıklı etkileşimlerinin oluşturduğu kimlik yapıları da süreklilik gösteren bir biçimlenme sürecidir (Subaşı, 2005: 300). Brubakerand Cooper'in (2000: 8) ifadesiyle kimlik eylemin araçsal olmayan modlarının altını çizmek için kullanılır; bireylerin karşısında aynılıkları veya zaman ötesi aynılıkları işaret etmek için, sözde merkezi yakalamak için, kişiliğin kurumsal bakışı açısından; böyle bir merkezi inkâr etme, kurumsal varoluş bakış açısı; süreçselliğin altını çizme; etkileşimci dayanışmanın gelişmesi ve kolektif kendiliği anlama; kendiliğin çağdaş deneyiminin parçalanmış niteliğini vurgulamak; kendiliğin değişken yamalanması ile birlikte söylem parçalarıyla ve farklı bağlamlarda olası aktivasyonlarıyla birleştirmek için. Jenkins (2004: 39- 62) kendimizin veya başkalarının kimliğinin bir anlam sorunu olduğunu ve anlamın da daima etkileşimsel bir süreç olduğunu söyler. Anlaşma ve anlaşamama, kural ve yenilik, iletişim ve sözleşmedir (Aka, 2010: 18). Kimliği psiko-sosyal gelişim süreçleriyle açıklayan Erikson'a göre de ergenlikte kazanılması gereken temel özellik kimlik gelişimidir. Eriksonpsiko-sosyal gelişim kuramında her evrede çözülmesi gereken çatışmalar olduğunu ileri sürer. Ergenlik evresinde kimlik duygusuna karşı kimlik kargaşası (identityconfusion) temel çatışmayı oluşturur. Kimlik, Erikson'a göre ergenlik evresinde kazanılması gereken temel özelliktir ve grup kimliği, mesleki kimlik, ulusal kimlik, kültürel kimlik, cinsel kimlik gibi statülerin bir bileşimidir. Erikson'a göre kimlik duygusu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusudur. Erikson'a göre, kimlik gelişimi ne ergenlikle başlayan bir süreç, ne de ergenlikle biten bir süreçtir; tüm yaşam boyunca gelişir ve değişir. Ergenlikte kimlikle ilgili keşif davranışının yoğunlaşmasının; fiziksel görünüşte meydana gelen değişiklikler, gelişen bilişsel kapasite ve ergenliğin iş, evlilik ve geleceğe yönelik önemli kararları alma zamanı olması olmak üzere üç nedeni vardır (Atak, 2011: 169). Literatürde kimliğin oluşumu üç düzlemde ele alınmaktadır. Aka'nın (2010) "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar" adlı makalesinde bunlar; 1. Modernite-Kimlik, 2. Sosyal İnşacılık: Anti-Özcü Yaklaşım ve son olarak Postmodern Yaklaşım: Kategorilerin Yeniden İnşasıdır. Bu çalışmada kimlik, Sosyal İnşacılık: Anti-Özcü Yaklaşımından faydalanılmıştır. Bu yaklaşıma göre her kolektivite sosyal bir objedir; şekillenmiş ve yeniden üretilmiş bir varlıktır. Kültürel metin hükümlerliliği ve iktidarın merkezine göre harekete geçirilme söz konusudur (Aka, 2010: 21). Söz konusu yaklaşım; kimliğin oluşumu ve değişimi çalışmalarında; cinsiyet kimliği, ırk ile etnisite kimliği ve ulus kimliği çalışmalarında yoğun olarak kullanılan bir yaklaşımdır. Bu çalışmada bu

yaklaşım bu nedenle tercih edilmiştir. Fakat burada teorik tartışmadan ziyade elde edilen bulgulara yer verildiği için teorik tartışmanın ayrıntılarına yer verilmemiştir. Çalışmanın konusu liseli ergenlerin yaşadığı kimlik bunalım/bunalımları değil kimliğin tanımı, oluşumu (bireysel, etkileşimci ve kurumsal düzlem), farklı kimlik tipleri ve bu farklı kimliklerle birlikte nasıl yaşanılır sorusu üzerine ergeni düşündürmek ve diğer bir ifadeyle onlardaki kimlik algısının neler olduğu yaratıcı drama yöntemiyle³ analiz edebilmektir. Çalışmanın temel sorunsalı farklı kimliklerin bir arada dışlayıcı değil tam eksine uzlaşım temelinde nasıl yaşanılabilir durumunun anahtarını bulmaktır.

YÖNTEM

Çalışmada ergenlerde kimlik oluşumu ile bu kimliklerin onlar üzerindeki etkilerin neler olduğunu tespit etmek ve farklı kimlikler konusunda var olan önyargıları betimlemek ve bu önyargılar nedeniyle yapılan ötekileştirmenin/dışlamanın yıkıcı etkiler konusunda farkındalık kazandırmak amacıyla yaratıcı drama yöntemi kullanılmıştır. Çalışma katılımlı gözlemci (lider) eşliğinde dokuz oturumda gerçekleştirilmiş ve her oturum haftada iki ders saatinden oluşmuştur. Alan çalışması yaklaşık iki ay sürmüştür (15 Nisan- 15 Mayıs 2012).

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın birbiriyle ilintili iki amacı vardır. Birincisi liseli ergenlerin kimlik algısını analiz etmek ve onlarda kendi kimlikleri ve farklı kimlikler konusunda farkındalık ve empati yaratabilmektir. İkinci amacı ise farklılıklarla birlikte yaşama ihtimalleri üzerinden çözüm önerileri geliştirebilmektir.

Veri Toplama Teknikleri

Yaratıcı drama yönteminde kullanılan farklı teknikler bir arada uygulanmıştır. Bu teknikler; komşu araştırma formu, katılımcı günlükleri ve ürünleri -afiş, gazete kupürleri, film fragmanı, doğaçlama, kamera kayıtları, fotoğraf ve şiir-, öz değerlendirme formu, katılımcı mektupları, katılımlı ve katılımsız gözlemci raporlarından oluşmaktadır.

Veri Analiz Teknikleri: İçerik analizi⁴ ve durum çalışmasından⁵ faydalanılmıştır.

³Yaratıcı Drama Yöntemi'nde üç aşama bulunmaktadır. Bu aşamalar, ısınma-hazırlık, canlandırma ve değerlendirme-tartışma aşamalarıdır. "Isınma-hazırlık" aşaması, yaratıcı drama sürecinde hem liderin hem de katılımcıların birbirleriyle olan iletişimlerinin başlangıcı olması açısından önem taşımaktadır. bu aşamada, lider tarafından yapılacak çalışmalara ya da anlatılacak konuya katılımcıların zihinsel ve duygusal olarak hazırlanmaları sağlanmakla birlikte bedensel rahatlama ve gevşemeleri için kurallarını daha çok liderin belirlediği etkinlikler bulunmaktadır. bu etkinliklerin, katılımcılar arası grup dinamiğini oluşturmak, güven kazanmak, uyum sağlamak, bir sonraki aşamaya hazırlık yapmak, lidere ve mekâna alışmak gibi birçok yararları olmaktadır. bir sonraki aşama olan canlandırma aşaması "bir konunun süreç içinde biçimlenip ortaya çıktığı, belirlendiği, biçimlendirildiği ve diğer katılımcılara sergilendiği tüm oluşumları içerir" (Adıgüzel, 2006: 25-26). Bu aşamada katılımcılara anlatılmak istenen konuyla ilgili dramatik durumlar verilerek, canlandırma sürecini ve durumu dramatik kurgunun bileşenleri dâhilinde değerlendirilir. Katılımcıların kendi yaşantılarını katmaları ve doğaçlama olarak rol oynamaları ile yaratıcılıklarının geliştirildiği önemli bir aşamadır. Son aşama olan "değerlendirme" aşamasında ele alınan konuyla ilgili tüm sürecin bir değerlendirmesi yapılır. süreç boyunca katılımcıların yaşadıkları duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ortaya koydukları tartışmaların yapılabileceği gibi yazılı bildirimlerle de değerlendirme aşaması gerçekleştirilebilir. Anlatılmak istenen konuyla ilgili katılımcılara kazandırılmak istenen kazanımlara ulaşıp ulaşılmadığını saptamak için liderin öngördüğü en iyi değerlendirme şekli kullanılabilir (Türker, 2011: 10).

⁴**İçerik Analizi:** Bu araştırma tekniği insan davranışlarını doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkan verir. Bir mesajın belli özelliklerinin objektif ve sistematik bir şekilde tanınmasına yönelik çıkarımların yapıldığı bir tekniktir. İçerik analizi metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunurlar. İçerik analizi sadece

Çalışma Grubu

Çalışma Ankara İli Etimesgut İlçesi'nde 06.08 1992 tarihinde kurulan 2300 öğrenci kapasitesine sahip ikili öğretim yapan genel bir lise olan Eryaman Lisesi'nde 2011-2012 eğitim- öğretim yılında yapılmıştır. Çalışmanın evrenini (E) Eryaman Lisesi ve örneklemini (n) bu lisesinin on birinci sınıfında öğrenim gören 16-18 yaş diliminde bulunun toplam 20 liseli ergen oluşturmaktadır (10 kız ve 10 erkek öğrenci). Eryaman Lisesi'nin seçilmesinin nedeni araştırmacılardan birinin bu lisede öğretmen olarak görev yapması zaman ve ekonomik giderleri minimuma indirmiştir. On birinci sınıfta okuyan ergenlerin seçilmesinin nedeni ise üniversite sınavına o yıl girmeyecek olmaları (zaman uygunluğu) ve bilinç seviyelerinin dokuzuncu ve onuncu sınıflara göre görece yüksek oluşudur. Çalışmaya katılan 16-18 yaş grubundaki liseli ergenlerin annelerinin yaşları 36-50 yaş aralığında; babalarının yaşları ise 46-55 yaş aralığında yoğunlaşmakta; yaşamlarının büyük kısmını büyük kentte (Ankara) geçirdikleri; çoğunlukla iki-üç kardeşe sahip (15 ergen) ve anne-babalarının lise mezunu; ailelerinin aylık ortalama gelirlerinin 1000-4000 TL; annelerinin çoğu çalışmamaktadır ve babaları da memurdur.

Veri Analiz Teknikleri

Durum çalışması (vaka çalışması), içerik analizi ve gözlem (katılımlı-katılımsız) teknikleri bir arada kullanılarak araştırma bulguları analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışma katılımlı gözlemci (lider) eşliğinde dokuz oturuma liseli ergenlerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Her oturum farklı atölye başlıklarından oluşmaktadır. Birinci oturumun başlığı iletişim-etkileşimdir ve burada yer verilmemiştir. Diğer oturumların başlıkları ise şu şekildedir: Kimlik, negatif kimlik (Fiziksel engelli olma kimliği), cinsiyet kimliği, sosyo-ekonomik-kültürel kimlik, dışlama tarzları ve farklılıklarla birlikte yaşamadır. Bu başlıklar kimlik ve dışlamada başlıca belirleyici temalar olmaları nedeniyle seçilmiştir. Aşağıda her bir oturumdaki farklı durum/durumlar, farklı etkinlikler ve etkilere yer verilmiştir.

Birinci Oturum: Kimlik

Birinci durum: Bu oturumda liseli ergenlere hiçbir yönerge verilmeksizin hayali tipler yaratmaları ve bu yarattıkları tiplere uygun kimlikler oluşturmaları ve bunları canlandırmaları istenilmiştir. Bu sayede liseli ergenlerde kimliğin nasıl tanımlandığı ve kimliğin nasıl oluştuğu algısı saptanmıştır.

---

metinlerin değil görsellerin ve televizyon programı ve çekimlerinin analiz edilmesinde de kullanılır (Büyükoztürk,Ş., E. K. Çakmak, Ö.E. Akgün, Ş.Karadeniz, F. Demirel 2008: 252-253).

⁵**Durum Çalışması:** Nitel bir araştırma tekniğidir. Mc. Millan (2000) durum çalışmasını (case study) bir ya da daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlamaktadır. Yazara göre durum çalışması bir varlığın mekâna ve zamana bağlı tanımlandığı ve özelleştirildiği araştırmadır. İncelenen varlık bir okul (alan içi) olabileceği gibi birden fazla okul (alanlar arası) da olabilir. Alan içinde yapılan çalışmalarda tek yada daha fazla durum olabilir. Alan içinde yapılan çalışmalarda tek ya da daha fazla durum olabilir. Yinn (1984) ise durum çalışmasını, güncel bir olguyu kendi gerçekliği içinde çalışan, olgu ve birden fazla veri kaynağının olduğu durumlarda kullanılan bir araştırma tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Tablo 1. Liseli ergenlere göre kimlik tanımları dağılımı

Değişken	Sayı	Frekans
Kimlik nedir		
Kişiyeye verilen tanım kartı		1
Bireysel özellikler (karakter, mizaç vb.)		8
Fiziksel özellikler (güzellik-çirkinlik, uzunluk-kısalık vb.)		4
Kurumsal özellikler		1
Kültürel özellikler		1
Yaşantının özeti		1
Önyargılar		1
Kısıtlama		1
Fiziksel engelli olma		2
Toplam		20

Tablo 1'e göre 8 liseli ergen kimliği bireysel özelliklerle (Karakter, mizaç vb.) tanımlarken; 4 liseli ergen fiziksel özelliklerle (Güzellik-çirkinlik, uzunluk-kısalık, şişmanlık-zayıflık vb.) tanımlamıştır.

Tablo 2. Liseli ergenlere göre kimlik çeşitleri dağılımı

Değişken	Sayı	Frekans
Kimlik Çeşitleri		
Fiziksel görünüş temelli kimlik		12
Toplumsal rol kimliği (meslek, özel durumla anılma, uzmanlık alanı)		6
Cinsiyet kimliği		1
Fiziksel engelli olma kimliği		1
Toplam		20

Tablo 2 liseli ergenlere göre kimlik çeşitleri dağılımını göstermektedir. Bu tabloya göre 20 liseli ergenden 12'si fiziksel görünüş temelli kimlik olduğunu; 6'sı ise toplumsal rol kimliği (Meslek, özel durumla anılma, uzmanlık alanı) olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3. Liseli ergenlerin kimlik algısının dağılımı

Değişken	Sayı	Frekans
Kimlik Oluşumu		
Bireysel düzlem (kavgacı, durgun, fiziksel görünüş, fiziksel engelli olma hali, giyim tarzı vb.)		12
Kolektif düzlem (meslek)		4
Etkileşimci düzlem		4
Toplam		20

Tablo 3 liseli ergenlere göre kimliğin hangi düzlemlerde olduğu dağılımını göstermektedir. Bu tabloya göre 20 liseli ergenden 12'si kimliğin bireysel düzlemde (kavgacı, durgun, fiziksel görünüş, fiziksel engelli olma hali, giyim tarzı vb.), 4'ü kolektif düzlemde (meslek); 4'ü ise etkileşimci düzlemde olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4. Liseli ergenlere göre bir kişinin kimliğinin belirlenmesinde kullandıkları temel ölçütlerin dağılımı

Değişken	Frekans
Temel ölçütler	
Meslek	6
Doğum yeri (nereli oluşu)	6
Fiziksel görünüş	6
Giyim tarzı	6
Popüler bir özellik	6
Uzmanlık alanı	6
Tarihsel bir olayla bütünleşme	2
Hayatta oluşu	2
Toplam	40

Tablo 4 liseli ergenlerin tanımadıkları kişilerin kimliğinin belirlenmesinde başvurdukları ölçütlerin dağılımını göstermektedir. Birden fazla ölçüt tercih edebilecekleri söylenmiştir. Bu tabloya göre altı kez mesleği, doğum yeri (nereli oluşu), fiziksel görünüşü, giyim tarzı, uzmanlık alanı ve popüler bir özelliğin altı çizilmiştir. Sadece iki kez de tarihsel bir olayla bütünleşip bütünleşmediği ve hayatta olup olmadığı ölçütleri seçilmiştir. Bu sorular bir oyun şeklinde gerçekleştirilmiştir.⁶

Çalışmaya katılan liseli ergenlerden her oturumun sonunda işlenen temayla ilgili olarak kendileri üzerinde bıraktığı etkileri belirleyebilmek için kişisel günlük tutmaları⁷ istenilmiştir. Birinci oturumun liseli ergenler üzerindeki etkilerinin dağılımı tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Kimlik temasının liseli ergenler üzerinde bıraktığı etkilerin dağılımı

Değişken	Frekans
Kimlik Üzerine Etkiler	
Özgüven geliştirme	1
Grup bilinci kazandırma/birbirine saygılı olma/uyum	15
Dikkatli olma/algıları açık tutma/farkındalık kazanma	2
Eğlenme/mutlu olma	1
İletişim kurmayı öğrenme	1
Toplam	20

⁶Liseli ergenler altı figürü (Michael Jackson, Aziz Nesin, Can Bonomo, Dwight Howard, Adam Fawer ve Beren Saat) canlandırmışlardır. Bu canlandırmalarda doğaçlama tekniği değil soru-cevap tekniği kullanılmıştır. Liseli ergenlerin kişilerin kimliğini tespit edebilmek için öncelikle yönelttiği sorular şunlardır: Mesleği nedir? Cinsiyeti nedir? En önemli özelliği nedir? Giyim tarzı nasıldır? Hayatta mı? Milliyeti nedir? Tarihsel Bir Olayla Anılıyor mu? Uzmanlık Alanı Nedir? Fiziksel özelliği nedir? Bireysel özellikleri nelerdir (Kavgacı mı, durgun mu vb.)? Irkı nedir (beyaz mı zenci mi)? Bu sorular tablo 4’de gösterilmiştir.

⁷ Çalışmaya katılan liseli ergenler her oturumun sonrasında bireysel günlük yazmışlardır. 5, 6, 7 ve 8. oturumlarda liseli ergenlerin sayısı 18-20 arasında değişmiştir. Dört katılımcı dönüşümlü olarak son dört oturumun bir ya da bir kaçına katılamamıştır (sınavları nedeniyle). Bu yüzden frekans dağılımında farklılık olabilmektedir. Ayrıca her oturumun bireysel günlüklerinin içerik analizleri her oturumun son analizi olarak verilmiştir. Çalışmaya katılan yirmi liseli ergen üç gruba ayrılarak duvara asılı boş resim kâğıtlarına grup olarak hayali bir kişi çizdiler. Sonra gruplar saat yönünde dönerek ter değiştirdi. Karşlarına gelen hayali kişi resmine bakarak bir kimlik kartı ve kısa bir biyografi yazdılar. Sonra gruplar saat yönünde yer değiştirerek önlerine gelen hayali kişi resmi ve biyografisini dikkate alarak bir gazete manşeti yaptılar. Son olarak gruplar tekrar yer değiştirdi ve sadece gazete manşetine bakarak bir senaryo oluşturup canlandırma yaptılar.

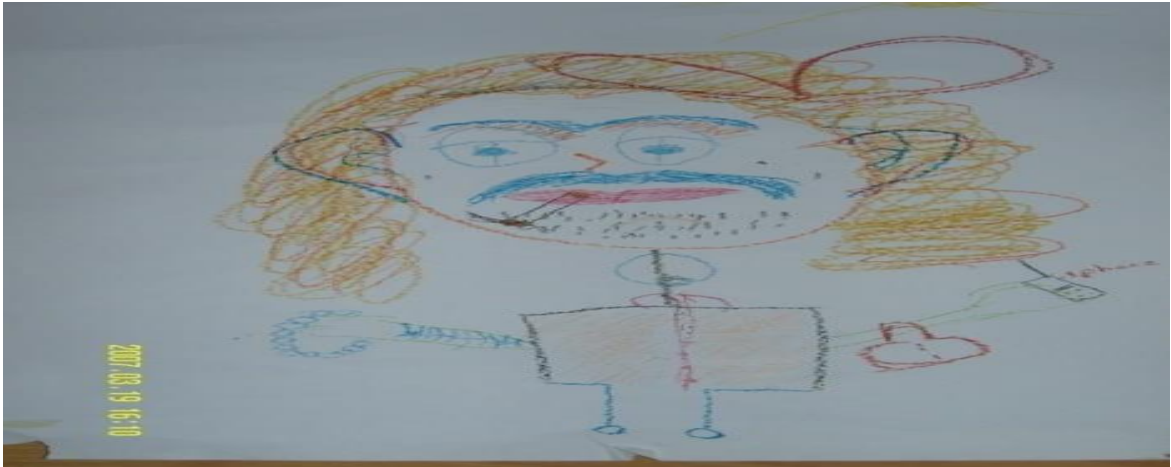
Tablo 5 liseli ergenlerin birinci oturumun kendileri üzerinde bıraktığı etkilerin dağılımını göstermektedir. Tablo 5'e göre grup bilinci kazandırma/birbirine saygılı olma/uyum" ifadesi 15 kez tekrar etmiştir (Kullanım sıklığı). Özgüven bireyin kendisinden memnun olması, kendisi ve çevresiyle barışık yaşaması anlamında kullanılmıştır.

Bu verilerden şöyle bir saptama yapmak mümkündür: Liseli ergenlerin kimlik algısı bu altı soru çerçevesinde şekillenmektedir. Ayrıca liseli ergenlerin gruba anlatmak için seçtikleri figürlerle özdeşim kurdukları gözlemlenmiştir. Buna ek olarak bu ergenlerin seçtikleri figürlerden ikisinin pop müzik sanatçısı, ikisinin yazar, birisinin dizi oyuncusu ve birisinin basketbolcu olması onların rol model olarak aldıkları kişilerin kimliklerinin oluşmasında teknolojinin ve mesleklerin etkili olduğu görülmektedir. Bu bulgu Aka'nın "Kimliği Farklı Boyutlar Üzerinden Okuma: Çanakkale İli Örneği adlı çalışmasında ileri sürdüğü iddiayı desteklemektedir. Aka (2010: 6-8) bu çalışmasında yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal rollerin kimlik kazanma süreçlerinde etkili faktörler olduğunu ileri sürmüştür.

Bu etkinlikte liseli ergenler üç gruba ayrılarak duvara asılı olan boş sayfalara üç ayrı portre çizdiler. Ve resmi anlatan biyografi yazdılar⁸. Üç insan figürü ve biyografileri aşağıda gösterilmiştir.

Liseli Ergenlerin Tasavvur Ettikleri İnsan Figürleri ve Oluşturdukları Gazete Manşetleri:

Birinci insan figürü: "Satılmış İnce Bacak" aslen Çorumlu olan ve şu anda Hollanda da yaşayan bir karakter; yengesi nedeniyle babası boşandıktan sonra Türkiye'ye geri dönmüş (anne-baba ayrılmış), cinsel tercihini değiştirmiş (aslında belirsiz cinsiyet) bir kişiyi resmetmişlerdir.

Figür 1. *Satılmış İncebacak*

İkinci insan figürü: "Şukufe Lületek" aslen İskoçyalı olan Türkiye'ye evlenme vaadi ile kandırılarak gelen bir yabancı kadın tiplemesi. Kandırılma deneyimini yaşamış ve dolay gündelik yaşamda erkek kıyafetiyle dolaşan bir kadın. Bu kadın futbol maçını izlerken holiganlar tarafından darp edilerek öldürülmüştür.

Figür 2. Şukufe Lületek

Üçüncü insan figürü: “Safiye Topçu ” adında bir karakter;19 yaşında Ankara Sincan’da yaşayan kütüğü Diyarbakırlı olan cinsiyetsiz (türünün tek örneği), kayın validesi tarafından ezilen bir Anadolu kızı. Bu genç kadın babası öldükten sonra Ankara’da yaşayan dayısının yanına annesiyle göç etmiş ve dayısının dolmuşunda çalışmaya başlamış ve dolmuşta tecavüze uğradıktan sonra gazinoda çalışmaya başlayan bir kadın tiplmesi yaratılmıştır.

Figür 3. Safiye Topçu

İkinci Oturum: Negatif Kimlik (Fiziksel Engelli Olma Durumu)

İkinci durum

Bu oturumda iktidara sahip olma (yetenek, beceri-hızlı hareket etme) fiziksel engelli olma (Görme engelli, işitme engelli ve ortopedik engelli olma) ve negatif fiziksel duruma (kısa boyluluk ve siyahlık) sahip olma durumu dramatize edilmiştir⁹.

⁹Bu oturumda bir oyun etkinliği ve beş dramatik durum etkinliği canlandırılmıştır. Oyun etkinliği şu şekilde yapılmıştır: Lider grubu 1, 2 diye saydırarak iki gruba ayırır. İki grup arka arkaya gelecek şekilde sıra olur. Lider bir oyun oynayacaklarını açıklar. Sıralanmış iki grubun en önünde bulunan üyeye bir top verilir. Öndeki kişi sol tarafına dönerek topu arkadakine verecek bu şekilde top elden ele dolaştırılarak en arkadaki üyeye ulaştırılacak ve en arkadaki üye topu alarak en öne gelecektir. Bu şekilde bir turu en çabuk tamamlayan ekip birinci olacaktır. Oyun bir tur oynanır. Birinci olan gruba aralarındaki en zayıf üyeyi diğer gruba göndererek, karşı gruptaki en güçlü üyeyi gruplarına alabileceklerdir. Bu değişim yapıldıktan sonra oyun bir tur daha oynatılır ve yine birinci olan grup belirlenir. Bu kez her iki grupta karşı grupta en hızlı üye olarak belirlediği birer kişiyi seçer. Lider bu kişileri yanına çağırarak birisinin gözüne bir eşarp bağlar, diğerinin de dizleri üzerine çökerek hiç ayağa kalkmadan oyuna seçildiği grupta devam etmesini ister. Oyun tekrar oynatılır. Birinci olan ekip belirlenir ve yine aralarındaki en zayıf üyeyi karşı gruba göndermek üzere seçmeleri istenir. Seçimi yaparken sadece oyunu kazanmayı düşünmeleri gerektiği ve herhangi bir nezaket gösterisinde bulunmamaları hatırlatılır (Amaca-başarıya- sonuca kilitlenme). Seçilen kişilerin görmeyen ve yürüyemeyen kişiler dışında bir kişi olması durumunda neden o üyenin seçildiği hakkında bir sebep söylemeleri istenir.

Canlandırılan oyunun değerlendirilmesi:

Erkekler kızları kamusal alanda ortaklaşa yapılan bir etkinlikte onların (grubun) gücünü azaltan (Hareket kabiliyetlerini sınırlandıran) bir cinsiyet olarak algılamaktadırlar (Erkekler açık bir şekilde kızların onların toplumsal rollerini oynamada onların kendi gruplarını zayıflattıklarını ifade etmişleridir). Bu nedenle onları kamusal alandan dışlamaktadırlar. Kızlar ise toplumsal cinsiyet ayrımcılığına uğradıklarını/dışlandıklarını hissetmemektedirler (kendi ifadeleri).

Canlandırılan Beş Durumun Bulguları ve Değerlendirilmesi:

Birinci canlandırılan durum: Fiziksel engelli olma durumu (yürüyememe durumu) özel alanda sorun olarak saptanmıştır. Diğer bir deyişle ötekileştirmede/dışlamada fiziksel engelli olma etkili bir faktördür. Aynı zamanda fiziksel engelin yanında olumsuz özellik taşıyan diğer faktörler (Düşük sosyo-ekonomik özellikler) duruma eklendiğinde olumsuz önyargı ve dışlama daha görünür olmuştur. Ancak kişinin sosyo-ekonomik durumunun yüksek olma durumunun fark edilmesi fiziksel engelin ötekileştirmeyi hiç etkilemediği saptanmıştır. Burada ötekileştirmede belirleyici öğe olarak sosyo-ekonomik durum karşımıza çıkmıştır. Aka'nın (2012) "Kimliği Farklı Boyutlar Üzerinden Okuma" adlı makalesinde kimliğin oluşmasında sosyo-ekonomik durumun belirleyici olduğu saptaması bu çalışmada da desteklenmiştir. Diğer bir ifade ile ötekileştirmede/dışlamada sosyo- ekonomik durum belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır.

İkinci canlandırılan durum: Görme engelli bir öğrencinin sınıftaki durumunda kamusal alanda (sınıf) görme engelli olan bireye (öğrenci) karşı yetişkin bireyin tarafsız kalmasına rağmen liseli ergenlerin (yaşıtlarının) dalga geçme tepkisi ile karşılaşmıştır. Görme engelli olan liseli ergenin ise daha savunmacı bir tepki geliştirdiği bulgusu elde edilmiştir. Görme engelli olan liseli ergenin "benim engelim engel değil ama sizin zihinlerinizdeki engel daha büyüktür" ifadesinde olduğu gibi.

Üçüncü canlandırılan durum: İş başvurularında en uygun CV'ye sahip olmasına rağmen mülakat esnasında işitme engelli olunan bir durumda işe alınmama bulgusu elde edilmiştir. Diğer bir deyişle fiziksel engelli olma (işitme engelli olma) kamusal alanda çalışmada ötekileştirmede/dışlamada etkili bir faktördür.

Dördüncü canlandırılan durum: Bir spor dalının (basketbol) gerektirdiği özellikten (uzun boylu olma) yoksun olma durumu (kısa boylu olma) ötekileştirmede/dışlamada etkili bir faktör olduğu bulgusu elde edilmiştir. Diğer bir ifadeyle kamusal çalışma yaşamında ötekileştirmede/dışlamada negatif fiziksel özellik etkili bir faktördür.

Beşinci canlandırılan durum: Kamusal alanda çalışmada (iş alımlarında) ırk (siyahlık) ötekileştirmede/dışlamada etkili bir faktördür. Diğer bir ifadeyle ırk (siyahlık) iş alımlarında negatif bir etki yaratmaktadır.

Yukarıdaki verilerde; fiziksel engelli olma, negatif fiziksel özelliğe sahip olma ve ırk farklılığı (siyahlık) ötekileştirmede etkili faktörler olarak saptanmıştır. Ayrıca kamusal alanda çalışma yaşamında ötekileştirmede/dışlamada cinsiyet ayrımcılığı belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmış iken fiziksel engelli olma ötekileştirmede daha az belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Fiziksel engelli olma durumu grupta ötekileştirmede/ dışlamada belirleyici bir faktör olarak saptanmamıştır. Bu beş

Canlandırılan birinci durum: "Fiziksel engelli olan (yürüyemeyen) bir gençle evlenmek isteyen bir genç kızın bu genci ailesiyle tanıştırma durumu"

Canlandırılan ikinci durum: "Görme engelli bir öğrencinin sınıftaki durumu".

Canlandırılan üçüncü durum: İş başvurusunda CV'si en uygun olarak seçilen kişinin işitme engeli olduğu fark edilme anı durumu.

Canlandırılan dördüncü durum: "Negatif fiziksel özelliğe sahip olan birinin sporcu olmak isteme durumu".

Canlandırılan beşinci durum: "İş alımlarında renk-ırkın (siyah olma durumu) etkili olduğu durum".

canlandırılan durumu yaşayan bireylerde diğer bir ifadeyle ötekileştirmenin/dışlamanın bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerinin ne olduğuna bakıldığında; fiziksel engeli nedeniyle ötekileştirmeye/dışlamaya maruz kalan bireylerin gelecekte bu engellerin ortadan kalktığını tasavvur ettikleri saptanmıştır. Diğer bir deyişle liseli ergenler kendilerini negatif kimliğin yıkıcı etkilerini derinden hissetmişlerdir (empati kurmuşlardır).

Tablo 6. İkinci oturumda işlenen fiziksel görünüş temelli kimlik temasının liseli ergenler üzerinde bıraktığı etkilerin dağılımı

Değişken	Frekans
Fiziksel Görünüş Temelli Kimliğe Karşı Olan Etki	
Negatif kimliklere karşı olumlu bakış açısı geliştirme/önyargılı olmama	15
Fiziksel görünüş temelli olan kimliklere karşı dikkatli olma/alguları açık tutma/farkındalık kazanma	5
Toplam	20

Tablo 6'ya göre bu oturumun liseli ergenler üzerinde negatif kimliklere karşı olumlu bakış açısı geliştirme/önyargılı olmama davranışlarında oldukça öğretici olduğu gözlemlenmiştir. Toplumda var olan negatif kimliklere karşı tolerans sınırının açılması gerektiğini ileri süren Habermas'ın görüşü de bu oturumla desteklenmiş görünmektedir.

Üçüncü Oturum: Toplumsal Cinsiyet Kimliği

Üçüncü durum: 1949 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tartışmaya neden olan kadınlar doktor olmalı mı olmamalı mı sorunsalının canlandırılması yapılmıştır¹⁰.

Bu oturumda canlandırılan 1949 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde tartışmaya neden olan kadınlar doktor olmalı mı olmamalı mı sorunsalının bulguları ve değerlendirilmesi şu şekildedir:

Aşağıda liseli ergenlerin tartışmada ileri sürdükleri iddialarına ve gerekçelerine yer verilmiştir.

A erkek öğrenci: "Kadınlar doktor olmamalı çünkü evlerine yeteri kadar vakit ayıramazlar?"

B erkek Öğrenci: "Bazı hastalıklarda örneğin üroloji gibi dallarda kadınlar rahat edemeyeceklerinden dolayı kadınlar doktor olmamalı"

X kız öğrenci: "Kadınlar doktor olmalı çünkü her alanda hayat müşterek"

C erkek öğrenci: "Kadınlar doktor olmalı çünkü aile ve sosyal hayatta erkeklerle kadınlar arasında uyum artar" Öğrenci burada hem özel hem de kamusal alanda erkeklerle kadınlar arasında uyum arttıracağı için kadın doktor olmalı fikrini savunmaktadır.

¹⁰Bu oturumda 1949 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesinde tartışma konusu olan yaşanmış bir hikâyenin canlandırılması öğrencilerden istenildi. Bu tartışmanın konusu kadınlar doktor olmalı mı? Olmamalı mı? İdi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenim gören kız öğrenciler gerekçeleriyle "kadınlar doktor olmalı", erkek öğrenciler ise "kadınlar doktor olmamalı" fikrini savunmuşlardır. Jüri üyeleri tartışma sonunda verdikleri oylarla kimin haklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sonuçta jüri olarak seçilen üyeler bir karara varmışlardır.

D erkek öğrenci: “1949 yılında yapılan bu tartışmanın şu anda yapılıyor olması oldukça saçma. Kadınlar doktor olmalı fakat tıbbın belli dallarında kadın olmamalı. Örneğin erkek bedeniyle doğrudan ilişkili olan ürolojide kadın doktor olmamalı. Ama erkek jinekolog olabilir. Kadın özellikle çocuk doktoru olmalıdır.

Liseli ergenlerin bu söylemleri hakkında şu şekilde değerlendirme yapılabilir: Çalışmaya katılan liseli erkek ergenlerin çoğunun toplumsal cinsiyetçi düşündükleri ve kadınların geleneksel rolü oynaması (bakım ve şefkat gerektiren dallarda kadın doktor olmalıdır fikri) gerektiğine inandıkları ileri sürülebilir. Aynı şekilde erkeklerin jinekolog olması gerektiği fikrini savunmaları da bu düşüncenin devamı niteliğindedir (Eril zihniyet). Bu veriler liseli erkek ergenlerin Türk toplumsal değer sistemiyle uyumlu bakış açılarına sahip olduğunun işaretleridir. Çalışmaya katılan liseli kız ergenlerin tümü kadın-erkek eşitliğine inandıkları için kadınlar doktor olmalı fikrini savunurlarken; liseli erkek ergenlerin çoğu kadınların belli mesleklerde istihdam edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bir liseli erkek ergenin “toplumsal yaşamda kadınlar belli meslekleri yapmamalı. Örneğin kadın taksi ve dolmuş şoförü olmamalı. Ya da tersinden bakıldığında kadın gibi görünen bir erkek (Cemil İpekçi) modacı olarak televizyonda görüldüğünde hiç de hoş gözüküyor” şeklinde ifadesi belli mesleklerin icra edilmesinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ve aynı zamanda homofobik bir yaklaşımın varlığına işaret etmektedir.

Tablo 7. Cinsiyet temasının liseli ergenler üzerinde bıraktığı etkilerin dağılımı

Değişken	Frekans
Toplumsal Cinsiyet	
Negatif kimliklere karşı olumlu düşünce geliştirme	13
Öteki kimlikleri farklılıklarıyla kabul etme	7
Toplam	20

Tablo 7'ye göre bu oturumun liseli ergenler üzerinde negatif kimliklere karşı olumlu bakış açısı geliştirme/önyargılı olmama davranışlarında oldukça öğretici olduğu gözlemlenmiştir.

Dördüncü Oturum: Önyargı:

Dördüncü durum: Önyargı “Webster” İngilizce sözlükte “peşin hükümlü yargılama”, “yeterli bilgi olmadan edinilmiş hatalı fikir veya öğrenme”, bir gruba, bir kişiye ya da bir ırka karşı mantıklı/rasyonel olmayan düşmanca tutum” olarak (Webster, 1987), Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde, “Bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı” olarak tanımlanmaktadır (İlhan ve Çevik, 2013: 54).

Önyargı; evrimsel, ontogenetik, tarihsel, ekonomik, sosyo-politik alanlardan etkilenen çok boyutlu bir fenomendir. Toplumsal düzeyde önyargılar, yabancılara karşı hissedilen belli-belirsiz huzursuzluk duygusundan; etnik aşağılama, vahşet ve soykırıma kadar uzanan geniş bir yelpazede karşımıza çıkabilmektedir. Bundan dolayı nedenlerini, kökenlerini, yararlarını ve zararlarını iyi anlamak gerekmektedir (İlhan ve Çevik, 2013: 54).

Bu durum on altı yaşında negatif kimliğe sahip olan liseli bir kız ergenin kamusal alandaki (lise) durumunun canlandırılma halidir. Bu oturumda liseli ergenlerde

önyargıların negatif kimlikleri ötekileştirmede/dışlamada ne ölçüde etkili olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır¹¹.

Bu oturumda alt sosyo-ekonomik-kültürel tabakadan gelip görece daha yüksek olan orta tabakanın yaşadığı bir okula sonradan gelen on altı yaşındaki negatif kimliğe sahip liseli kız bir ergenin (parçalanmış aileden gelen ve babası hapiste olan) arkadaşının çantasını karıştırırken gören öğretmenin (otorite figürü) bu olumsuz davranışın yeniden üretimini sağlayan disiplin kuruluna sevk etme ve disiplin kurulunda resmi karar verme mekanizmalarının (Lisenin müdürü ve disiplin kurulunda görevli olan öğretmenler) tutumu, sosyal kontrolün diğer temsilcilerinin (aynı lisenin diğer öğretmenleri ve öğrencileri) tepkileri ve en sonunda olumsuz davranışı (arkadaşının çantasını karıştırma) yapan liseli kız ergenin (Pelin) tüm davranışlarını kendi zihinsel dünyasında canlandırması şu şekilde gerçekleşmiştir.

Birinci durum: Öğretmenin çantayı karıştıran Pelin’le karşılaşma durumu.

1.Öğretmen Pelin’e çeşitli sorular yönelterek durumu kendi önyargılarıyla çeşitli sorularla analiz eder ve disiplin kuruluna öğrenciyi sevk etmek için kolundan çekiştirerek gitmeleri gerektiğini söyler.

2.Öğretmen “bağırarak kızım ne yapıyorsun -hırsızlık mı-“? Pelin durumu açıklar. Öğretmen “arkadaşından izin alman gerekirdi. Kalk müdüre gidiyoruz” diyerek Pelin’in açıklamasına hiç inanmaz. Pelin çantadan aldığı fotoğrafı öğretmene gösterir. Öğretmen “ben nereden bileyim belki de para cüzdanını karıştırıyordun” der. Öğretmen arkadaşını çağıracağız hadi yürü arkadaşına gidiyoruz” (Pelin’e hiç inanmaz ve kolunu çekiştirir). Sonra da “arkadaşının çantasını kapat ve aşağıya derse gel. Ben sana para veririm” der.

3. Pelin, “arkadaşımın kalemini alacağım” der. Öğretmen ise “sana güvenmişim” der.

4.Pelin “çantadan bir şey alıyordum öğretmenim” der. Öğretmen “tamam” der.

İkinci Durum: Pelin disiplin kuruluna (Yeniden üretim mekanizması) gönderildikten sonra sınıfta teneffüs sırasında arkadaşları ile aralarında geçen konuşma durumu:

X öğrenci: “Saçını başını yolsak”

Y öğrenci: “Bir şey almamış ama”

X öğrenci: “Paranı alabilirdi”

Pelin: “Ben öyle bir şey yapmadım”

Çantası Karıştırılan Öğrenci: “Seni okuldan attıracağım”

Pelin: “Babam çıkınca size gösteririm” der.

Üçüncü Durum: Pelin disiplin kuruluna alınmadan önce disiplin kurulu üyelerinin kendi aralarında olayı kritik ettikleri durum. Pelin “hırsızlık yapmış ne yapacağız” derler.

¹¹Pelin 16 yaşında, annesi ve babası çok sancılı süreçlerden sonra ayrılmış bir genç kızdır. Annesi boşandıktan sonra annesiyle birlikte ekonomik seviyesi çok düşük insanların yaşadığı bir mahalleden görece sosyal ve ekonomik seviyesi daha iyi olan bir mahalleye taşınmışlardır. Bu mahalledeki lisede öğrenim görmeye başlamıştır. Sınıfa geledi iki hafta olmuştur. Pek konuşkan bir kız değildir. Babası hapistedir. Genelde yalnız kalmayı tercih etmektedir. Bir gün teneffüste arkadaşlarından bir grubun bir fotoğrafa baktıklarını görür ve ilk kez onların yanına giderek fotoğrafı görmeye çalışır. Ancak o anda öğretmen sınıfa girer ve arkadaşını fotoğrafı çantasına koyar. Pelin fotoğrafı göremez ama çok meraklanır. Öğretmen, dersin çok amaçlı salonda yapılacağını söyleyerek sınıfı oraya götürür. Pelin ders başlayınca rahatsızlandığını söyleyip çıkar ve sınıfa gidip arkadaşının çantasını karıştırmaya başlar. Onu merak eden öğretmen sınıfa gelir ve Pelin’i çantayı karıştırırken görür.

Dördüncü Durum: Disiplin kurulunda disiplin kurulu üyelerinin Pelin'e soruların yöneltildiği durum:

X Disiplin Kurulu Üyesi: "Arkadaşının çantasından bir şey çalacakmışın?"

Y Disiplin Kurulu Üyesi: "Tipe bak tam hırsız"

Z Disiplin Kurulu Üyesi: "Biz nereden bilelim hırsızlık yapmadığını"

X Disiplin Kurulu Üyesi: "Madem fotoğrafa bakacaktın, rica edebilirdin"

Pelin: "Ben yeni geldim kimseyi tanımıyorum"

Y Disiplin Kurulu Üyesi: "Okula yeni gelmen hırsızlık yapmanı gerektirir mi?"

Z Disiplin Kurulu Üyesi: "İspatlayamazsın"

X Disiplin Kurulu Üyesi: "İnsanın başına ne gelirse meraktan gelirmiş zaten".

Beşinci Durum: Pelin'in annesinin disiplin kuruluna çağrıldığında ona soruların yönetildiği durum:

X Disiplin Kurulu Üyesi: "Kızınız hırsızlık yaparken yakalanmış"

Anne: "Bilmiyordum"

X Disiplin Kurulu Üyesi: "Yalan söyleme"

Anne: "Hırsızlık değildir ama kitap ihtiyacı olabilir. Kızım bir şey yaptın mı? Diye sorar. Pelin "hayır" cevabını verir. Anne "kızım bir şey yapmaz" der.

Y Disiplin Kurulu Üyesi: "Niye izin almamış"

Anne: "Fotoğrafta ne vardı? Merak mı ettin?"

Z Disiplin Kurulu Üyesi: "Nasıl merakmış bu?"

Öğretmen: "Ben gözümle gördüm".

Müdür: Kahvemiz nerede kaldı?

X Disiplin Kurulu Üyesi: "Kocanız nerede?"

Öğretmen: "Ben anladım baba yok ya oluyor öyle işte".

Anne: "Kızıma güvenim sonsuz benim" der ve kızı(Pelin) ile birlikte ortamdaki ayrılır.

Altıncı Durum: Pelin'in Kendi Kendini Sorguladığı Durum (Bilinç Koridoru-İçsel Değerlendirme):

Öğretmenin, disiplin kurulu üyelerinin, Pelin'in annesi ve arkadaşlarının Pelin'e karşı geliştirmiş oldukları söylemler (diskurlar) Pelin'in içsesi oldular. Pelin kendi kendine "çok salağım, sırtımdan soğuk terler akıyor, bir daha böyle bir şey yapmayacağım, babam olsaydı bunlar başıma gelmezdi, hayır ben çalmadım, ben suçsuzum, babamın hapiste olduğunu öğrenmeselerdi, of ya, arkadaşlar benim hakkımda ne düşünecek, ne ceza alacağım, acaba onları nasıl inandırmalıyım?" sorularını sürekli olan zihinsel dünyasında yeniden kurgular.

Yedinci Durum: Disiplin Kurulunun Pelin'i Okuldan İlişğini Kesme Kararı Alması

Sekizinci Durum: Bu karardan iki gün sonra öğretmenler odasındaki yorumlar

X Öğretmen: "Tipinden belli, babası içerde değil mi? Genlerden geliyor".

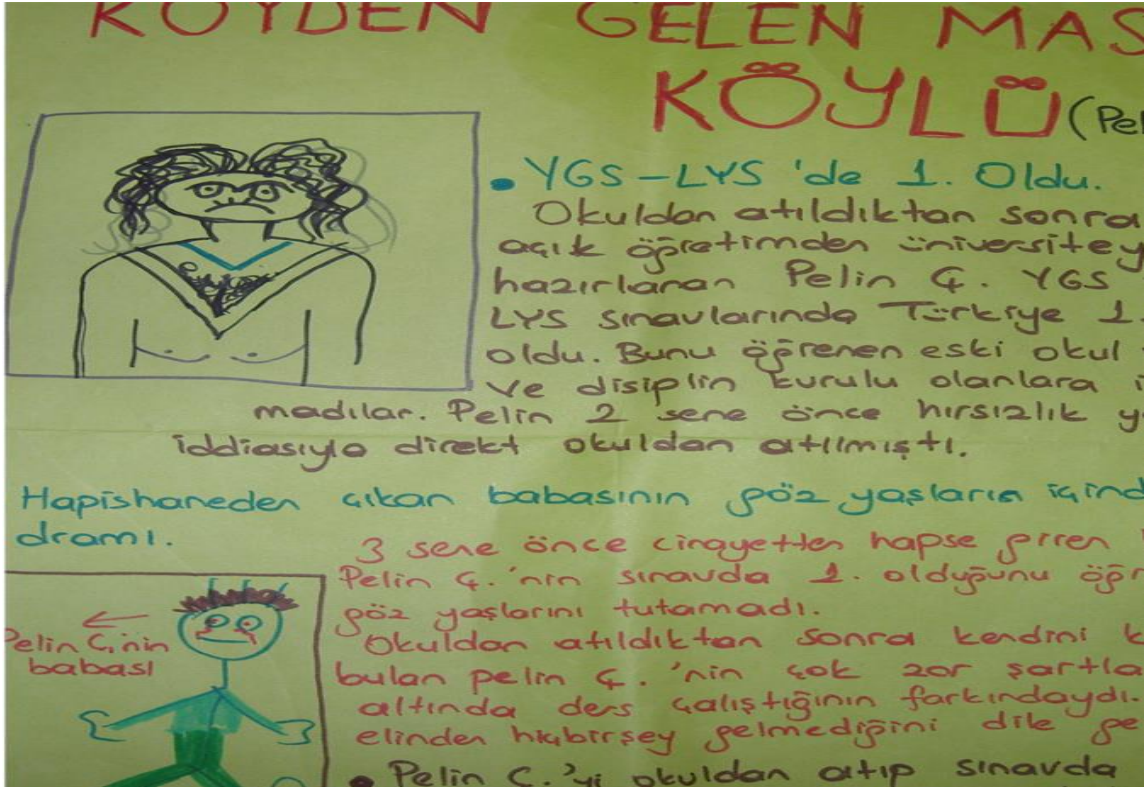
Y Öğretmen: "Babası öyle diye kızı da öyle olmak zorunda değil".

X Öğretmen: "Gördüm mü anlarım ben, geldiği yerden belli kesin çalmıştır".

Dokuzuncu Durum: Liseli ergenlere göre ilişik kesme kararından üç ay sonra pelin nerede olabilir durumunun canlandırılması

X Liseli Ergen: “Okuldaki arkadaşlarının birinin evinde temizlikçi olarak çalışmaya başlar. Evin kızı vazoyu kırar ve suçu Pelin’in üzerine atar”.

İlişik kesme kararından iki yıl sonra Pelin ile ilgili gazete haberi (Pelin ygs-lys birincisi)

Gazete Manşeti 4:Liseden İlişığı Kesilen Pelin

Çalışmaya Katılan Liseli Ergenlerin Pelin Durumunun Genel Değerlendirmesi ve Paylaşımları:

Katılımlı Gözlemci (Lider): “Pelin’in yaşam öyküsü onun hırsız olduğuna karar vermenizde etkili olur muydu” yönergesini verir. Liseli ergenlerin bu yönergeye yaptıkları yorumlar şu şekildedir:

A Liseli Kız Ergen: “Eksik bir şeyi yoksa güvenirdim. Giyim, çanta vb. zengin olsaydı ihtiyacı yok derlerdi”

B Liseli Kız Ergen: “Ben rehberlik servisine götürürdüm. Babasının durumu itibariyle dikkat edilmeli diye düşünürdüm”.

C Liseli Kız Ergen: “İhtiyacı olduğu için yapmış olabileceğini düşünürdüm”.

D Liseli Kız Ergen: “Sorardım ama kızardım”.

E Liseli Kız Ergen: “Yaftalamazdım”.

F Liseli Kız Ergen: “Babası ya da hikâyesiyle ilgili olduğunu düşünmezdim. Psikolojik olduğunu düşünürdüm”.

G Liseli Kız Ergen: “Hikâyesi etkilemezdi. Üstüne gitmezdim”.

H Liseli Kız Ergen: “Hikâye etkileyebilir”.

I Liseli Kız Ergen: “Kim olursa olsun benim gözümde hırsız damgasını yer”.

İ Liseli Kız Ergen: “Zengin çocuğu olsa böyle olmazdı”.

J Liseli Kız Ergen: “Hırsızlık yaptığını düşünmezdim”.

A Liseli Erkek Ergen: “Hırsızlık yaptığını düşünmezdim. Anlamaya çalışırdım”.

B Liseli Erkek Ergen: “Hikâyesini bilmek hırsızlık yaptığını düşündürebilir”.

C Liseli Erkek Ergen: “Ben önyargılı olmazdım. Geçmiş beni ilgilendirmezdi”.

D Liseli Erkek Ergen: “Hikâyesini bilmesem daha önyargılı olurum”.

E Liseli Erkek Ergen: “Hikâyesi etkilemez. Önce dinlemeye çalışırım. Konuşmaya yanaşmazsa anlamaya çalışırım”.

F Liseli Erkek Ergen: “Hikâyesi etkilemez. Dinlemeye çalışırım”.

G Liseli Erkek Ergen: “Hikâyesi etkilemezdi”.

Katılımlı Gözlemci (Lider): “Toplumda hangi gruplara önyargılar var sizce?”

A Liseli Ergen: Boşanmış aile çocuklarına.

B Liseli Ergen: Kendisi gibi olmayan herkese (zenginin fakire, fakirin zengine vb.).

E Liseli Ergen: Romanlara (Çingenelere).

F Liseli Ergen: Eşcinsellere (Homoseksüellere, lezbiyenlere).

Tablo 8. Beşinci oturumda işlenen sosyo-kültürel-ekonomik kimlik temasının liseli ergenler üzerinde bıraktığı etkilerin dağılımı

Değişken	Frekans
Önyargı	
Negatif Kimliklere Karşı Olumlu Düşünce Geliştirme/Farkındalık Kazanma	12
Öteki Kimlikleri Farklılıklarıyla Kabul Etme	10

Tablo 8'e göre bu oturumun liseli ergenler üzerinde negatif kimliklere karşı olumlu bakış açısı geliştirme/önyargılı olmama ve öteki kimlikleri farklılıklarıyla kabul etme davranışlarında oldukça öğretici olduğu gözlemlenmiştir.

Beşinci Oturum: Ötekileştirme/Dışlama

Beşinci durum: Ötekileştirme, kimlik farklılıklarının özelleştirilmesi, yani doğal farklılıklarmış gibi algılanması ilkesine dayanır. Ötekileştirme, kimliklerin toplumsal süreçlerin sonunda ortaya çıkmış, inşa edilmiş, kurulmuş karakterlerini görmezden gelerek, bir toplumsal gruba ait farklı bir özelliğin, sadece bu gruba özgü, bu grubun tüm üyelerince paylaşılan, doğal, içkin, kalıcı, değişmez bir “öz” teşkil ettiği iddiası tartışılmaz bir gerçek olarak kabul eder (Yılmaz, 2010: 2). Bu yüzden ötekileştirme söylemlerinde “bütün romanlar pistir”, “bütün kadınlar şeytandır”, “bütün zenciler saldırgandır” gibi genellemelere sık rastlanır. Diğer bir ifadeyle egemen kimlik içinde farklı bir kimliğin kendi kültürel kimliğini hangi

ölçütlerde sürdürdüğü ya da sürdüremediği durumdur.¹² Bu oturumda egemen kimlik içinde yeni farklı bir kimliğin nasıl sosyalleştiğini gün ışığına çıkarmaya çalışılmıştır.

Yeni bir gruba dâhil olan bir bireyin bu grupta kabul görmesinin hangi koşullar olasılığında gerçekleştiği ve bu bireyin dâhil olduğu grubun yeni üye konusundaki görüşleri ve bu kişinin hissettikleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

X Liseli Ergen: “Üç kişi bir şey yapıyor. Öbürü farklı bir şey yapıyor. Kopma oluyor. Bu durum kafamı karıştırdı. Gruba sonradan gelen ve kendi başına davranan kişiye baktım. Benimde onun gibi olasım geldi. O kendi çapında biz kendi çapımızda takildik. Ama başlangıçta ne yapıyor bu diye sinirlendim. Kartlarımız aldı sinirim bozuldu. Sınır oldum. Sonra bir başkası daha geldi. Durum daha berbat oldu. Ben yardım ettim. Hatta ona uyum sağladım. Ben başka bir gruba gittim. Ama takmadım kimseyi. Ben kendim nasıl biliyorsam öyle oynadım. Saçma sapan bir şeyler yaptı. Sinirlendim ama sonra bıraktım. Bir şey hissetmedim. Ne yaptığını anlamaya çalıştım. Birinciye hepimiz uyum sağladık ama ikinci gelen taşları vermedi. Çok sinirlendirdi. Almaya çalıştım vermedi. Gelenin yaptıkları çok komikti. Ben başka gruba gittim. Beni orada engellemeye çalıştılar. Çok kızdım. Gittiğim gruba boyun eğdim. Onlar gibi oldum.

Katılımlı Gözlemci (Lider): Çalışmaya katılan liseli ergenlere “toplumda neye göre ötekileştirme/dışlama” yapıldığı sorusunu yöneltir. Liseli ergenlerin cevapları ise şu şekildedir (liseli ergenlere göre toplumda ötekileştirme ölçütleri):

Tablo 9. Liseli ergenlere göre toplumda ötekileştirme/dışlama ölçütleri dağılımı

Değişken	Frekans
Ötekileştirme ölçütleri	
Yaşanan ortam (merkez-çevre)	18
Giyim tarzı (kıyafet)	18
Ekonomik gelir düzeyi (zenginlik-fakirlik)	18
Kültürel düzey	16
Fiziksel görünüş (güzellik- çirkinlik)	20
Siyasi görüşler	6
Ten renkleri (siyahlık-beyazlık)	2
Davranış tarzları (kabalık-naziklik)	8
Fiziksel engelli-değil	2
Düşünce tarzları	4
Yaşantı tarzları (köylü-kentli)	10
Konuşma biçimleri (kabalık- kibarlık)	6
Sahip olunan özellikler (yetenekli-yeteneksiz)	4
Herşeyolabilir	1
Eğitim-öğretim durumu	6
Toplam	139

Liseli ergenlere birden fazla cevap verebilecekleri söylenmiştir. Bu nedenle frekans sayısı farklılık göstermiştir. Tablo 9’a göre ötekileştirme/dışlama da ilk ölçüt fiziksel görünüş (güzellik- çirkinlik); daha sonra da yaşanan ortam (merkez-çevre), giyim tarzı (kıyafet), ekonomik gelir düzeyi (zenginlik-fakirlik) ölçütleri yer almaktadır.

¹²Okey taşlarını dizme oyunu oynandı. Farklı bir gruba dâhil olduğunuzda kendi öğrendiğiniz kurallara göre oynayın ve hiç konuşmayın yönergesi verildi. Gruba yeni gelen ve o grubun oyun oynama kuralına uymayan kişi hakkında ne hissedildiği ve gruba yeni dâhil edilen kişiye ne hissettiği soruldu:

Tablo 10. Liseli ergenlere göre toplumda en fazla ötekileştirilen/dışlananların kimliklerin dağılımı

Değişken	Frekans
İstenmeyen Öteki Kimlik	
Adi Suçlular	
Alkolikler ve madde bağımlıları	20
Duygusal dengesizler (saygısızlar, benciller, asalaklar)	15
Sabıkalılar	14
Gürültü Yapanlar	7
Farklı din ve etnisiteye mensup olanlar	
Romanlar	12
Farklı dinsel inanca sahip olanlar (Museviler, Hristiyanlar)	3
Farklı Siyasi Düşünceler	
Aşırı solcular	4
Aşırı sağcılar	4
Yabancılar	2
Toplam	81

Liseli ergenlere birden fazla cevap verebilecekleri söylenmiştir. Bu nedenle frekans sayısı farklılık göstermiştir. Tablo 10 liseli ergenlere göre *toplumda en fazla ötekileştirilen/dışlananların kimliklerin* sıralamasını göstermektedir. Tabloya göre liseli ergenlerin toplumda kabul görmeyen öteki kimlik sıralamasına göre üç kategori yer almaktadır. Bunlar adi suç eyleminde bulunanlar, farklı din ve etnisiteye mensup olanlar ve farklı siyasi düşüncelere sahip olanlardır. Liseli ergenler yaptıkları farklı etkinlik ve canlandırmalarda adi suç eyleminde bulunanlardan; 20 kez alkolikler ve madde bağımlılarını; 15 kez duygusal dengesizleri (saygısızlar, benciller, asalaklar); 14 kez sabıkalıları; 7 kez gürültü yapanları istenmeyen kimlik olarak ifade etmişlerdir. Farklı din ve etnisiteye mensup olanlar; 12 kez romanları, 3 kez de farklı dinsel inanca sahip olanları (Museviler, Hristiyanlar); 8 kez aşırı siyasi görüşe mensup olanları (Sağcı ve solcu) ve 2 kez de yabancıları istenilmeyen öteki kimlik olarak ifade etmişlerdir. Yılmaz'ın (2010: 6) yaptığı çalışmada ise Türk toplumunda en fazla ötekileştirilen/dışlanan gruplar arasında eşcinseller (%53) ve ateistler (%37) yer almaktadır.

Beşinci oturumda aynı zamanda egemen kimliğin (pozitif kimlik) negatif kimlikleri ötekileştirme/dışlama biçimlerinin doğaçlandığı dört durum canlandırılmıştır.¹³

Birinci Canlandırılan Durum Bulgusu: Muhtar (Özürlü çocukların parka alınmamasına kaşı olan bir yerel yönetici) toplantıya katılan özürlü çocuğu olan bir kadını “siz komünistsiniz. Ben sizi iyi bilirim” diyerek konuşturmamaya çalışmıştır. Toplantıya katılan diğer bir üyeye ise (“parkta şenlik yapılırsa parka daha çok çocuk gelir” önerisinde bulunan daha entelektüel görüntüye sahip bir üye) konuşma hakkı tanımıştır. Başka bir üye ise (Parka fiziksel engeli bulunan ve sokak çocuklarının

¹³Birinci Canlandırılan Durum: Mahalleye çok uzun süredir beklenen çocuk parkı yapılmıştır. Parkın korunması için muhtar heyeti bazı çocukların parka alınmamasına karar vermiştir. Kararın alındığı toplantının canlandırılması istenilmiştir.

İkinci Canlandırılan Durum: Ülkede yeni nesillerin daha sağlıklı yetişmesi için girişimde bulunmaya karar veren Sağlık Bakanı önde gelen genetik uzmanlarını toplantıya davet eder ve amacını açıkladığı durum (Bu doğaçlama yapılamadı. Çünkü liseli ergenler konuyu anlayamadı).

Üçüncü Canlandırılan Durum: Okulun en iyi öğrencilerle dolu olmasını isteyen okul müdürü, müdür yardımcısı ve oğlunun bu okula nakil alınmasını isteyen bir veliyle aralarında geçen konuşma durumu.

Dördüncü Canlandırılan Durum: Kaymakam ilçeye kurulması planlan nükleer santralle ilgili ilçedeki köy muhtarlarını toplantıya çağırıldığı durum.

girmemesini savunan üye) “ayrı bir engelli parkı yapılmalıdır” önerisinde bulunmuştur.

Birinci canlandırılan durumun değerlendirilmesi:

Sahip olduğu önyargı ile eylemde bulunan ve imajlar dünyasını sembolize eden bir yerel yönetici ve farklı habituslara sahip olan kişilerin aynı duruma farklı çözümler getirdikleri saptanmıştır. Buna ek olarak kendileri ve kendilerinden farklı olan diğerleri ile aralarında kesin bir çizgi yaratmak istençleri olduğu görülmektedir. Birlikte yaşam arzularının ancak ve ancak farklı olanların farklı yaşam alanlarında olmaları durumunda mümkün olacağı ileri sürülebilir. Yılmaz'ın (2010: 6) yaptığı çalışmada geniş grupların öteki olarak algıladıkları kişilerin haklarının tamamen kısıtlanabileceğine onay vermeleri ve "öteki"lerin toplum içerisinde kimliklerini açık edemeyeceklerini düşünmeleri olmuştur. Buna göre, cevap verenlerin %53'ü eşcinsellerin, %37'si ise ateistlerin haklarının tamamen kısıtlanabileceğine onay vermiştir. Yaklaşık %25'lik gruplar, din değiştirme hakkı, işkenceye uğramama hakkı ve gösteri yürüyüşü haklarının ortadan kaldırılabilmesini düşünürken, %20'lik gruplar da Türkçe dışındaki ana dilleri özgürce kullanma ve Müslümanlık dışındaki dinleri serbestçe yaşama haklarının ihlal edilmesine onay vermiştir.

Üçüncü Canlandırılan Durum Bulgusu:

Müdür Yardımcısı: “ Bu okula gelen kızlar erkek arkadaş edinmek, gezmek ve süslenmek için geliyorlar”.

Veli: “Siz böyle düşünürseniz kızlar nerede okuyacak”

Müdür: “Bu çevredekileri alabiliyoruz. Köyden gelecek dediniz. Buraya ayak uydurabilecek mi?”

Müdür Yardımcısı: Pencereden okulun bahçesini göstererek “bakın bütün kızlar erkeklerin peşinde doluyor”.

Müdür: Diğer bir veliye “kayıtlarımız dolu alamıyoruz” .

Diğer Veli: Israr eder.

Müdür: “Ailevi sorunları var” diyerek diğer velinin isteğini reddeder.

Üçüncü Canlandırılan Durumun Değerlendirilmesi: Burada da yerel yöneticinin hem eril cinsiyete sahip hem de rasyonel davranışla sorun çözmekte olduğu saptanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Genel liselerde okuyan ergenler üzerinde yerli ya da yabancı literatürde pek çok bilimsel çalışmanın varlığından söz etmek mümkündür. Bu çalışmalar liseli ergenin temel sorunlarını saptama konusunda onların sosyalleşmesinde etkili olan ailelerine, öğretmenlerine ve ayrıca eğitim politikalarını üreten siyasetçilere ve daha genelde de toplumun bütününe fayda sağlayacağı şüphesizdir.

Benzerlik ya da farklılık temelinde inşa edilen kimlik edinim basamaklarından biri şüphesiz ki eğitimidir. Bu basamakta edinilen kimlik uyum ya da uyumsuzluk sürecinde belirleyici bir değişken olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle eğitim sürecinde mevcut müfredat konularında “nasıl bir insan tipi yaratılacağı” teması yer alır. Büyük anlatıların ve sınırların önemsizleştiği günümüz toplumlarında kimlik, yeni bir sınır çizmekte ve yeni bir tutunma aracı olarak işlev görmektedir. Bu çalışmada bunun farkında olarak liseli ergenlerin kendisinden farklı olanları dışlamadan “farklılıklarla birlikte yaşama” hakkında duyarlılık kazandırılmak istenilmiştir. Sosyo-kültürel-ekonomik farklılık, bireysel ayrılıklar (fiziksel görünüş ve kişilik) ve fiziksel engelli

olma, önyargılar, cinsiyet farklılığı temaları üzerinden liseli ergenleri kendi kimliklerini kazanırlarken ötekine karşı tolerans sınırlarının genişletilmesi demokratik toplumlarda gittikçe daha fazla önemli hale gelmektedir. Liseli ergenlerin kimlik algısı, ötekileştirmenin/dışlamanın boyutları ve farklılıkları ötekileştirmeden uzlaşım temelinde nasıl yaşayacağımız sorunsalı üzerinde duran bu çalışmanın temel bulguları konusunda şunları söylemek mümkündür. Aile ve eğitim gibi sosyalleşmenin iki temel basamağında liseli ergenlerde kimlik algısı bireysel özelliklerle (Karakter, mizaç vb.) ve fiziksel özelliklerle (Güzellik-çirkinlik, uzunluk-kısalık, şişmanlık-zayıflık vb.) tanımlanmaktadır. Onlara göre kimlik bireysel düzlemde (kavgacı, durgun, fiziksel görünüş, fiziksel engelli olma hali, giyim tarzı vb.) oluşmaktadır. Ötekileştirmede sosyo-ekonomik-kültürel farklılıklar, fiziksel engelli olma ve ırk farklılığı (siyahlık), toplumsal cinsiyet belirleyici faktörlerdir. Ötekileştirmenin/dışlamanın hem nedeni hem sonucu olarak görülen önyargılar bu çalışmada da belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Ayrıca ötekileştirmede/dışlamada belli derecelendirmeler söz konusudur. Bu derecelendirmede ilk üç sırada adi suç eyleminde bulunma, farklı din ve etnisiteye mensup olma ve farklı siyasi düşüncelere sahip olma yer alır.

Yaratıcı drama yöntemiyle yapılan bu çalışmada her oturumun sonunda yapılan ergenle değerlendirmelerde göze çarpan özellik şudur. Eğitim bireylerin kendi davranışlarında istenilen davranış değişikliği olarak tasavvur edildiğinde bu yöntemin eğitimde çok etkili olduğu; ve buna ek olarak da öğretici bir metot olarak daha sık kullanılmasında faydalı olacağı şüphesizdir. Ergenin kendi kimliği ve diğerlerinin kimlikleri hakkında farkındalık yaratması (her oturumda bu gözlemlenmiştir) bir taraftan uyum mekanizmasını işletirken diğer taraftan da önyargıların kırılmasında çok etkili olduğu saptanmıştır. Diğer taraftan bu çalışmaya kadar hiç düşünmedikleri sorunlar üzerinde düşünmeleri; hiç tanımadıkları diğer akranlarıyla vakit geçirmeleri iletişimlerini de güçlendirmiştir. Bu çalışma normallerin üzerinde yapılmıştır. Aynı çalışmanın aynı yöntemle toplumsal marjinaler üzerinde; ergenlerin ifadesiyle söylenecek olursa istenilmeyen kimlikler üzerinde yapılması toplumsal sağaltım mekanizması için oldukça manidar olacaktır.

Türk toplumu mozaik bir yapıdır. Bu mozaik yapının bir arada nasıl yaşayacağı sorunu diğer önemli bir sorundur. Liseli ergenlerin “farklılıklarla birlikte nasıl yaşayabiliriz” sorununa cevapları ise şu şekildedir: Toplumda ötekileştirilen grupların diğer bir ifade ile negatif kimliklerin farklılıklarıyla birlikte yaşaması gerektiğini düşünmektedirler. Bazı ergenler ise negatif kimliklerin saklanması ve bu kimliklerin normalleştirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Buradan hareketle kimlik hem çok sancılı hem de hiç yanımızdan ayırmadığımız/ayıramadığımız bir fenomen olmasıyla birlikte bu konuda daha çok çalışma yapılarak ergenlerin kimlik kazanımına faydalı olacağı ileri sürülebilir. Ayrıca hem normallerin hem de marjinal kabul edilen farklı olanların ortak bir zeminde buluşmalarının mümkün olacağı umudunun her zaman mümkün olduğunu; ancak her farklı sosyal kategorinin eşit oranda tolerans sınırını genişletmesi gerektiğini ifade etmek gerekecektir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, H.Ö., (2006). Yaratıcı Drama Kavramı, Bileşenleri ve Aşamaları. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1 (1), 25-26.
- Aka, A. (2012). Kimliği farklı boyutlar üzerinden okuma: Çanakkale ili örneği. *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 1-22.
- Aka, A. (2010). Kimliğe teorik yaklaşımlar. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 17-24.
- Aka, A. (2010). Balkan göçmen kimliğinde benzerlikler ve farklılıklar: İpsala örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 12(2). 7-34.

- Aka, A.,Yazıcı, K.D. (2013). High school students other id detection formats: case of ankara eryaman high school. *Athens Institute for Educationand Research*, Athens, Greece.
- Arar, B. Y, Bilgin, N. (2010). Gazetelerde ötekileştirme pratikleri: türk basını üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 30, 1-18.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-CurrentApproaches in Psychiatry*, 3(1), 163-213.
- Büyüköztürk, Ş., E. K. Çakmak, Ö. E. Akgün, Ş. Karadeniz, F. Demirel. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (1. Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- İlhan,R., ve Çevik, A. (2013). Önyargıların psikolojisi: psikodinamik bir gözden geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 52-67.
- Karaduman, S., (2010). Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü. *Journal of Yasar University*, 2010 17(5) 2886-2899.
- Nahya, Z. N. (2010). Avrupa birliği bağlamında imge ve ötekileştirme: Bir grup ankara üniversitesi ve Ortadoğu teknik üniversitesi öğrencisi örneği (Yayınlanmamış doktora tezi).
- Türker, B., (2011). Yaratıcı Drama Yöntemi ile Matematik Tarihi Dersinin İncelenmesi (MEB özel doğaç yaratıcı drama eğitimliği programı bitirme projesi). Ankara
- Yıldırım, A., H. Şimşek (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9.Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, H., (2010). “Biz”lik, “Öteki”lik, Ötekileştirme ve Ayrımcılık: Kamuoyundaki Algılar ve Eğilimler. Nihai İçeriksel Rapor (2 Temmuz 2010). İstanbul.